

Ніжинські Старожитності

№ 1-2 (1-2), січень-червень, 2011 р.

Видання Ніжинського краєзнавчого музею імені Івана Спаського та Центру пам'яткознавства НАН України і УТОPIK

**СЕРГІЙ
ЗОЗУЛЯ**
редактор

Ви тримаєте в руках пілотний номер науково-просвітницької газети «Ніжинські старожитності». Задум створення подібного видання в Ніжині виник ще кілька років тому, але в силу різних причин його реалізація постійно відкладалася «на потім». Цей час позначився певними змінами і в суспільному, і в культурному житті; відбулися більш або менш вагомні події в житті міста, в т.ч. й для розуміння його минувшини.

Ніжин – давнє українське місто, має багату й неповторну історію, певні культурні традиції. Їх вивчення було метою професійних або аматорських студій не одного покоління дослідників. Особливо помітним накопичення знань про минуле міста над Остром є на сучасному етапі, зосібна, протягом останніх двох десятиліть років. Але накопичення знань не має бути самоціллю для дослідника. Не менш важливим є оприлюднення результатів своєї праці, щоб усі охочі, кого цікавить історія й культура Ніжина та пов'язаного з ним географічно чи адміністративно регіону, хто хоче, осягаючи минуле, спробувати зрозуміти сьогодення, могли не лише задовольнити власну цікавість або певні

культурні запити, але й – можливо – сподвирили себе на подальше дослідження ніжинських старожитностей.

Звісно, «Ніжинські старожитності» не перше видання, що сповідує подібну мету. Час від часу в Ніжині з'являються з друку наукові й напів-аматорські збірки, здебільшого тематичні; з півдесятька років видається періодичний науковий збірник «Ніжинська старовина», який має фаховий статус з історичних наук. Також час від часу в місцевій ніжинській періодиці з'являються публікації краєзнавчого характеру. Проте, все це має або несистематичний характер, або дистанціюється від пересічного читача певними науковими вимогами.

З огляду на це, наше видання має бути зрозумілим і цікавим різним категоріям читачів – і школяреві, і професорові; і працівникові заводу, і мерові міста. З іншого боку – доносити до читача певну порцію історико-культурної інформації з постійною, визначеною періодичністю. В усякому разі редакційна колегія й колектив редакції «Ніжинських старожитностей» докладе всіх зусиль, аби беззастережно слідувати цій меті.

Кілька слів про засновників газети. Центр пам'яткознавства НАН України і Українського товариства охорони пам'яток історії та культури – науково-дослідна академічна установа, що спеціалізується на теоретико-методологічних студіях з пам'яткознавства та музєзнавства, а також дослідженню проблем практичного застосування ре-

зультатів таких студій. Ніжинські пам'ятки є об'єктом постійної уваги з боку співробітників цієї установи, не дарма саме Центр пам'яткознавства є засновником і видавцем згаданого збірника «Ніжинська старовина». Інший співзасновник за своїм статусом має виступати в Ніжинському регіоні одним із головних осередків вивчення і (що головне) популяризації місцевої старовини. Відтак, якраз Ніжинський краєзнавчий музей імені Івана Спаського є базовою видавничою устанвою «Ніжинських старожитностей». Його ж історії й присвячений цілком перший номер нової газети.

Від імені редакційної колегії та редакції закликаємо до співпраці всіх охочих – від краєзнавців аматорів до професійних науковців, дослідників ніжинських старожитностей: наші шпальти відкриті до публікації Ваших матеріалів. Головні вимоги – аби ці матеріали стосувалися історичного та культурногорузвитку Ніжина або Ніжинщини в географічному чи історико-адміністративному розумінні (Ніжинське староство, Ніжинський полк, Ніжинський повіт тощо), базувалися на достовірних фактах і були належним чином аргументовані.

Наостанок: це перше й останнє слово головного редактора на шпальтах цього видання. Надалі на сторінках «Ніжинських старожитностей» будуть друкуватися виключно науково-просвітницькі матеріали.

Тож, у добрий шлях!

**ГЕННАДІЙ
НАЗАРЕНКО**
директор
НКМ імені
Івана Спаського

Багато подій відбулося за більш, як тисячолітню історію Ніжина, позначившись на розвиткові інфраструктури міста, його культурних надбань. Започатковувалися традиції, які поколіннями розвивалися, вдосконалювалися, зберігалися. І все це потрібно залишити для майбутніх поколінь, як пам'ять минулого.

В культурному розвитку кожної держави, регіону є галузь, яка зберігає, охороняє історію, примножує її та проводить просвітницьку роботу. Україна – не виключення, такою галуззю є музейна справа.

Якщо говорити про Ніжин, то треба зазначити, що музейництво тут започатковане було в першій третині ХХ ст. – першим паростком була організація Гоголівської кімнати в дорево-

люційному Історико-філологічному інституті князя Безбородька. Згодом, у 1920-х роках, там-таки в стінах інституту за ініціативою ученого-етнолога й мистецтвознавця В.І. Лесючевського та І.Г. Спаського, в майбутньому видатного вченого-нумізмата, був створений перший у місті публічний музей. І хоч він проіснував зовсім небагато (дещо більше року), це було першою сходинкою для розвитку музейної справи в Ніжині. Потім було створення Ніжинського окружного музею, і його примусове закриття на тлі боротьби з примарним українським буржуазним націоналізмом у середині 1930-х років. Експонат, що наповнювали експозиції окружного музею, були передані до музеїв Чернігова й Києва. І тільки в 60-х роках минулого

століття знайшло музейна робота в Ніжині знайшла своє логічне продовження започаткуванням нового краєзнавчого музею.

У 1961 р. за ініціативою тодішнього лектора Ніжинського міського комітету КПУ Володимира Семеновича Шоходька (копія його листа до першого секретаря зберігається в науково-допоміжному фонді сучасного музею) було прийнято спільне рішення бюро міськкому та виконавчого комітету Ніжинської міської ради депутатів трудящих «Про організацію історико-краєзнавчого музею в місті Ніжині». Рішення датоване 27 березня 1961 р., відтак, наприкінці березня цього року виповнилося рівно

50 років від часу фактичного заснування сучасного Ніжинського краєзнавчого музею імені Івана Спаського.

Згадане рішення передбачало: – відкриття м. Ніжині історико-краєзнавчого музею на громадських засадах;

– для організації роботи музею затверджувалася ініціативна група із 23 осіб на чолі з тодішнім директором Ніжинського державного педагогічного інституту ім. М.В. Гоголя Марком Івановичем Поводом (заступником голови був призначений В.С. Шоходько); – для розміщення музею виділялося приміщення Покровської церкви в Ніжині.

Час йшов, ініціативна група працювала; остаточно визначалося місце розташування музею – дореволюційний особняк на вул. Батюка, оскільки прогнозоване приміщення за першим рішенням за поки не встановлених причин до музею не потрапило. В січні 1966 р. рішенням тих же органів міської влади приміщення, яке раніше належало міському відділу КДБ, було передано новоствореному Ніжинському краєзнавчому музею. Півтора роки тривав ремонт, створення й монтування експозиції, – мільйонними витратами на це біля 13,5 тис. крб. В липні 1967 р. відремонтоване приміщення було прийнято в експлуатацію. Директором ще нагоді неіснуючого музею було призначено В.С. Шоходька.

У листопаді 1967 р. за сприяння громадськості міста була відкрита експозиція двох залів музею, котрий почав діяти на громадських засадах. Цьому

всесічну підтримку музей отримав як з боку тодішнього керівництва міста (перший секретар МК КПУ П.Є. Чаус,

голова виконкому Ф.С. Кошарний та інші), так і керівництва кількох ніжинських підприємств: фабрики художніх виробів ім. 8 Березня (директор М.Ф. Латишев); швейної фабрики (В.О. Корниця); меблевої фабрики (М.М. Мірошніченко); електростанції (Кобижський); технікуму механізації (В.М. Сукачов); лакофарбного заводу (Кимбек). Останні надали суттєву матеріальну допомогу як у ремонті приміщення, так і в організації експозиції. Активну участь у створенні експозиції музею брали члени ініціативної групи – викладачі НДПІ Г.Я. Неділько, Г.П. Васильківський, І.П. Костенко, В.П. Шуст; художню оформлення експозиції виконав художник В.Ф. Оліфіренко.

Менш, ніж рік потому рішенням Ради Міністрів Української РСР № 244 від 16.05.1968 р. Ніжинський краєзнавчий музей був поставлений на державне фінансування. До 1970 р. було створено повнопрофільну експозицію в 6-ти залах, де розміщено біля 3 тис. експонатів. У липні 1976 р. було закінчено створення експозиції від-

ділу природи у 2-х залах, чим завершено створення запланованої структури Ніжинського краєзнавчого музею.

Але розвиток музею на цьому не зупинився: в 1990 р. був відкритий художній відділ, в 1993 р. до святкування 1000-ліття Ніжина відкритий унікальний, нині єдиний в Лівобережній Україні відділ «Поштова станція», оформився окремою структурною одиницею відділ фондів, який нині налічує більше 33 тис. експонатів основного фонду та 15 тис. експонатів допоміжного. Сьогодні музей позначено присвоєнням 15 грудня 2009 р. імені Івана Георгійовича Спаського та проведено спільно з кількома іншими установами в жовтні 2010 р. І Спаських міжнародних науко-

вих читань – першого подібного заходу, де Ніжинський краєзнавчий музей виступив у ролі співорганізатора, більше того – відразу основного приймаючою стороною.

Нині колектив музею працює над розробкою комплексної програми розвитку музею, зокрема, підготовки до святкування 50-річчя від часу відкриття Ніжинського краєзнавчого музею у липні 2017 р. Вкрай нагальним є на сьогодні розширення, реконструкція й оновлення експозиції музею; особливо гострим є питання капітального ремонту приміщень. Але незважаючи на проблеми Ніжинський краєзнавчий музей імені Івана Спаського залишається одним із головних міських осередків культурно-просвітницької роботи, провідною музейною установою Ніжинського краю.

ВАЛЕНТИНА КУЛИК
науковий співробітник
НKM імені
Івана Спаського

Володимир Семенович Шоходько народився 12 листопада 1921 р. в с. Олексенці Срібнянської волості Прилуцького повіту Полтавської губернії (нині – Срібнянського району Чернігівської обл.) у родині селянина-бідняка. Закінчив Олексенську семирічну школу в 1936 р., потім у колгоспній бригаді працював обліковцем. У 1937–1940 роках навчався у Срібнянській середній школі. У жовтні 1940 р. був призваний до лав Червоної армії, де проходив службу як курсант І-ї батареї 168-го артилерійського полку великої потужності. Проходив підготовку на командира Червоної армії – мав стати невдовзі офіцером.

ВІСЬМИНАДЦЯТИ П'ЯТИ РОКІВ – ЧАСТИНА І ПІВТОРА

Полк, де служив В. Шоходько, дислокувався в м. Чортків Тернопільської області, за 140 км від тогочасного радянсько-польського кордону. Проте, до офіцерських ленок справа не дійшла – через вісім місяців служби гітлерівська Німеччина розпочала війну з СРСР. Зароки війни 1941–1945 років В. Шоходьку довелося приймати участь у боях з німецькими загарбниками на кількох фронтах: Південно-Західному, Волховському, Ленінградському та 2-му Білоруському.

Про бойову звитягу Володимира Семеновича свідчить витяг із його нагородного листа за 1944 р.:

«Тов. Шоходько во 2 батареє працює командиром 1 орудія, за

время пребывания во 2 батареє проявил себя как дисциплинированный, смелый и инициативный командир. Тов. Шоходько является мастером огневого дела, отличнейший организатор.

Благодаря своему высокому мастерству он добился полной взаимозаменяемости всех номеров орудейного расчета. Его расчет работает быстро и слажено, способен на выполнение любого боевого задания в самых сложных условиях. Одновременно является хорошим воспитателем своих подчиненных, умеет нацелить на выполнение боевого задания, пользуется деловым авторитетом среди всего личного состава.

закінчення на стор. 3

Его орудием уничтожено 2 дота, 43 дзота и 8 минбатарей. В период боя за освобождение г. Нарвы его орудийный расчет работал слажено, быстро и четко, что обеспечило успешное выполнение боевой задачи, поставленной перед его расчетом. 25.07.44 г. его орудием уничтожено 4 цели противника, из них 2 дзота, минометная батарея, разрушена 1 траншея, а также рассе-

яно и частично уничтожено скопление вражеской пехоты, что способствовало успешному продвижению нашей пехоты.

Тов. Шоходько удостоен высокой правительственной награды – орденом «Красная Звезда».

Командир 121 Гв. Гал. бригады гвардии майор Скрипка».

Війну майбутній ніжинський музейник закінчив нагородженим орденами «Вітчизняної війни» і «Червоної Зірки», а також медалями «За бойові заслуги», «За оборону Києва», «За оборону Москви», «За оборону Ленінграда», «За оборону Кенігсберга» та «За Перемогу над Німеччиною».

Після війни, у 1950 р. В. Шоходько закінчив історичний факультет Ніжинського державного педагогічного інституту ім. М.В. Гоголя (НДПІ), після чого викладав у Ніжинському ветеринарному технікумі та Ніжинському технікумі механізації і електрифікації сільського господарства.

З 1958 р. працював завідувачим кабінетом політичної освіти в Ніжинському міському комітеті КПУ – до 1963 р., коли почав викладати історію в Ніжинському культосвітньому училищі.

Ще працюючи в міській КПУ В. Шоходько був залучений до процесу створення в Ніжині міського краєзнавчого музею – спочатку на громадських засадах, а згодом, через певний час після його офіційного відкриття – як штатний працівник. У складі ініціативної групи зі створення краєзнавчого музею в Ніжині, затвердженого Бюро Ніжинського міського КПУ та Ніжинського міськвиконкому 27 березня 1961 р. В. Шоходько був призначений заступником голови; але зважаючи, що головою значився директор НДПІ М. Повод, то очевидно, що саме на плечі Володимира Семеновича лягли основні клопоти з облаштування майбутнього музею.

У червні 1967 р. В. Шоходько рішенням Ніжинської міської ради призначається на громадських засадах директором новоствореного історико-краєзнавчого музею в Ніжині, а вже 12 травня наступного року за його клопотанням музей став державним, що-

правда навзаєм поступився самостійністю: став філіалом Чернігівського історичного музею. Проте, зовсім скоро попередній статус був поновлений – на межі 1970-х років музей в Ніжині став міським краєзнавчим музеєм, а В. Шоходько був призначений його директором. Паралельно з 1968 р. як голова правління Ніжинського міського товариства охорони пам'яток історії та культури (з 1986 р. – заступник голови) він переймається питаннями охорони та збереження пам'яток Ніжина.

За час директорства В. Шоходька, за ініціативи та за його безпосередньої участі в січні 1975 р. був відкритий пам'ятник

дав). У 1975 р. В. Шоходько був одним із ініціаторів установлення меморіального пам'ятного знаку на місці, де знаходилася садиба діда академіка АН СРСР С. Корольова, в будинку якого майбутній генеральний конструктор радянських космічних кораблів провів дитинство (Володимир Семенович Домігяга відповідного рішення міської та обласної рад народних депутатів, а сам пам'ятний знак на свої кошти виготовив і встановив дядько С. Корольова – Почесний громадянин Ніжина, один із піонерів українського автомобілебудування О. Лазаренко).

Дещо раніше – також за активної участі В. Шоходька було прийнято рішення про встановлення нового пам'ятника працівникам міліції, полеглим у бою з вояками загонової армії Н. Махна під с. Дорогінкою. Відкритий цей монумент він був 30 квітня 1977 р., за що директор Ніжинського краєзнавчого музею В. Шоходько одержав грамоту й іменний годинник від начальника Чернігівського обласного управління внутрішніх справ генерал-майора А. Седака.

Роком раніше – 17 травня 1976 р. – завдяки розробленому спільно з Л. Мілосовою тематико-експозиційному плану була відкрита експозиція другого (поряд із історичним, що діяв із 1967 р.) відділу природи Ніжинського музею. Таким чином завершилось створення повноправної експозиції Ніжинського краєзнавчого музею.

В. Шоходько також займався науково-просвітницькою роботою. Впродовж 1970–1980-х років у місцевій періодиці з'являлося більше десяти повідомлень і нарисів краєзнавчого спрямування з історії, літератури і мистецтва Ніжинщини. В 1983 р. разом із Г. Васильківським – одним із активних учасників створення краєзнавчого музею в Ніжині – став автором бібліографічного покажчика «Ніжин». Уже перебуваючи на пенсії й не працюючи в штаті музею, В. Шоходько став співавтором частини матеріалів стосовно Ніжина, що ввійшли до енциклопедичного довідника «Чернігівщина» (1990 р.).

У червні 1986 р. В. Шоходько полишив роботу в Ніжинському краєзнавчому музеї у зв'язку з виходом на заслужений відпочинок. Але й надалі не випадав із краєзнавчої й музейної роботи, про що яскраво свідчить хоча б уже згаданий факт участі у підготовці до видання довідника «Чернігівщина». Помер Володимир Семенович у 2001 р. в Ніжині.

мореплавцеві, уродженцю Ніжина Юрію Федоровичу Лисянському, який і досі стоїть на вул. Гоголя; були встановлені меморіальні дошки на приміщеннях педагогічного інституту та школи № 7 (на вул. Гоголя, на протискверу з пам'ятником видатного мореплавця), присвячені подіям революції 1905 р. в Ніжині; за участі В. Шоходька були відкриті меморіальні дошки академіку живопису, видатному латиському художникові Ю. Феддерсу (на будинку, де він проживав), Герою Радянського Союзу І. Гетьману (на фасаді згаданої школи № 7, де навчався майбутній герой), академіку АН СРСР В. Державіну та члену кореспонденту АН СРСР В. Резанову (на будинку педагогічного інституту, де обидва навчалися; а останній – також і викла-

НАТАЛІЯ
ДМИТРЕНКО

науковий співробітник
НКМ імені
Івана Спаського

Ніжин входить до кола не багатьох провінційних міст Північного Лівобережжя, які мають досить давню музейну традицію. Поява першого музею в місті пов'язана з Гоголівським ювілеєм 1909 року. За зрозумілих причин осторонь цих подій не міг залишитися Ніжинський історико-філологічний інститут князя Безбородька (НІФІ) – наступник Гімназії вищих наук, де свого часу навчався видатний письменник. За більш, ніж столітнє існування цей навчальний заклад надбав значну кількість цінних артефактів, здебільшого подарунків від офіційних опікунів – попечителів. Серед них – рукописи М.В. Гоголя, нумізматычна колекція (5796 монет і медалей), колекція зі 175 мальовничих полотен; значна бібліотека, яка містила унікальні видання й доволі рідкісні стародруки. Завдяки працям викладачів інституту професорів П. Заболотського, В. Резанова, А. Абрамова, М. Бережкова, І. Козловського в приміщенні інститутської бібліотеки у березні 1909 р. був відкритий перший в місті музей – «Гоголівська кімната». Відвідувачами музею були, головним чином, викладачі й студенти інституту, проте, в певні дні допускалися мешканці Ніжина. За рік «Гоголівська кімната» була закрита, – керівництво інституту побоювалося за збереження експонатів і книг. Відновив роботу музей у 1916 р., коли частину колекції «Гоголівської кімнати» перенесли до квартири директора НІФІ І. Козловського (директорські апартаменти містилися в приміщенні цього навчального закладу), де інколи проводилися екскурсії для студентів. У 1918 р. музейні площі були розширені за рахунок кураторської квартири, призначеної для розміщення високих гостей під час їх нечастих візитів. Пожежа, що сталася того ж року, зіпсувала декоративний розпис стін, набірний паркет, знищила старовинні меблі, – як наслідок музей був закритий вдруге.

У квітні 1919 р. Раднарком УСРР ухвалив декрет «Про передачу історичних і художніх цінностей у підпорядкування Народного комісаріату освіти». Цим декретом були закладені підвалини до збільшення в Україні чисельності музеїв. Згідно з декретом у державі проводилася націоналізація дореволюційних музеїв, вилучалися історико-художні цінності з покинутих дворянами маєтків і садиб. Накопичення культурних цінностей сприяло як відродженню дореволюційних музеїв, так і появі нових. Так, за розпорядженням Ніжинського повітового відділу народної освіти почалося створення першого публічного музею в м. Ніжині. Справа була доручена керівникові повітового комітету охорони пам'яток мистецтва і старовини мистецтвознавцеві та художникові – Володимирі Івановичу Лесючевському. Новостворений Музей історії мистецтв і етнографії відкрив двері для відвідувачів 7 листопада 1920 р. Основу колекції склали предмети старовини, твори народних майстрів, речі, що відтворювали побут ніжинського купецтва. Перлиною етнографічного зі-

2. А. НІ АНУЕЕЕ – І ДААІ 2САОІ Д І 2АЕЕІ НУЕІ АІ І ЕДОАЕІ І АІ І ОЦАР

брання були особисті речі й альбоми з малюнками лікаря наполеонівської армії, згодом підданого російського імператора, дослідника української етнографії Домініка-П'єра де ля Фліза.

У цей час завдяки старшій сестрі Євгенії відбувається знайомство з В. Лесючевським випускника Ніжинської класичної гімназії Івана Георгійовича Спаського. Дружні стосунки, що зав'язалися між відомим ученим і музейником-початківцем, дали можливість останньому накопичити певний досвід музейної роботи. Своїми першими науковими кроками І. Спаський завдячував також В. Лесючевському: в 1921 р. вони разом здійснили археологічне дослідження староруського городища в с. Плоскому, що неподалік Ніжина, коли мандру-

вали округою в пошуку нових експонатів для музею. Знайомство з музеями Києва та Чернігова І. Спаський завдячував участі в експедиції петроградського Російського музею на чолі з професором М. Сичовим, метою якої було вивчення пам'яток архітектури та монументального мистецтва. Накопичені під час експедиції знання, а також набутий музейницький досвід визначили тему курсової роботи І. Спаського – «Організація шкільних музеїв і виставок».

На жаль, життя Музею історії мистецтв і етнографії було невдовгим. Відсутність грошей на утримання музею, байдужість місцевого керівництва до його проблем і потреба спонукати В. Лесючевського скористатися пропозицією переїхати на роботу до Петрограду, де він стає науковим співробітником уже згаданого Російського музею. Експозиція ніжинського Музею історії мистецтв і етнографії була згорнута в листопаді 1921 р., а експонати передані до зреформованого НІФІ – Ніжинського інституту народної освіти (НІНО), де були розміщені у двох кімнатах колишнього студентського гардеробу.

До 5-річчя Жовтневої революції у жовтні 1922 р. керівництво НІНО ухвалило рішення про відкриття «Музею ІНО». Очолив його професор Олександр Сергійович Грузинський, поєднуючи викладацьку діяльність з керівництвом музеєм безоплатно, на громадських засадах. У експозиції, головним чином, були представлені експонати музею, створеного В. Лесючевським; предмети ж із головної інститутської колекції ще довго залишалися поза очима відвідувачів.

З часом число охочих оглянути Інститутський музей зростало. В 1924 р. «Музей ІНО» отримав нове приміщення, яке було вдвічі більше попереднього – колишню інститутську Свято-Олександрівську церкву (три сполучених між собою досить просторих кімнат на першому поверсі південного флігеля будівлі інституту). За спогадами студента НІНО І. Спаського, до 1926 р. «музей мав надзвичайно поганий вигляд: бруд, вітрини без скла, убогі меблі, відсутність системи в експозиції. І все-таки, як не погано була поставлена організація музею, треба бути вдячним працівникам його за те, що в умовах загальної байдужості до їх роботи, вони не дали музею померти, музей існував».

Улітку 1926 р. студент Ленінградського державного університету І. Спаський проходить практику в «Музеї ІНО». Ось як він сам оцінив її результати: «на кінець року музей набув якогось вигляду, почали поступати нові предмети – Ніжинська житлова кооперація передала фрагменти двох кахельних печей кінця 18 ст.; збільшилося число відвідувань: в 1925 р. – 400 чоловік, в 1926 – 500 чоловік, звісно, це небагато, але в місті мало хто знав про існування музею. З іншого боку стан музею, його вид, не сприяв популяризації музею, як і характер проведення екскурсій, дуже коротких і поверхневих». З'явилася думка щодо потреби в реорганізації музею на нових принципах. Швидкому втіленню такої ідеї в життя сприяла пожежа, яка спалахнула на горіщі будівлі інституту в січні 1927 р., коли довелося рятувати експонати Гоголівського відділу, та нумізматычну колекцію, яка містила і такі унікальні монети як то золотий римський денарій та 2 срібники князя Володимира Святославовича!

15 травня 1927 р. офіційно був відкритий Ніжинський окружний музей. Основні фонди музею складалися з експонатів згаданої Гоголівської кімнати, Музею історії мистецтв і етнографії та «Музею ІНО». Музей підпорядковувався Ніжинській окружній інспектурі народної освіти, був переведений з інститутського бюджету на окружний, який склав у 1927–1928 фінансовому році 1738 крб. Окрім приміщення інститутської церкви, музей отримав також 4 прилеглі кімнати (колишні апартаменти попечителя), а також кімнати, де містилася бібліотека НІФІ. Загальна експозиційна площа складала 512 м². Штат складався із завідувача музею і технічного працівника. Очолив музей І. Спаський, котрий на той час ще був студентом 3-го курсу Ленінградського державного університету (до квітня 1928 р.

поки І. Спаський закінчував навчання, музей тимчасово очолював Олександр Сергійович Пулінець).

Морочливе господарство дісталася Іванові Георгійовичу Спаському. Невеликий досвід і величезне бажання перетворити музей у науково-просвітницький центр не дозволили спласувати перед труднощами. Кошти, що виділяються з окружного бюджету, зробили можливим поступово замінити музейні меблі на нові. Проте, чи не найголовнішим завданням було забезпечення збереження більше 10 тис. експонатів, а також оформлення облікової документації, вивчення та науковий опис музейних фондів. Багато часу займала реєстрація нових надходжень. Загалом кінець 1920-х років був часом найбільш активного зростання фондів Ніжинського окружного музею. Фонди поповнювалися як окремими речами, так і цілими колекціями. В 1927 р. музей прийняв на постійне зберігання колекцію зброї ніжинського антиквара Сугоняки. Того ж року фонди поповнилися 84 культовими речами із закритого радянською владою Ніжинського Введенського жіночого монастиря. Ніжинським союзом мисливців музеєві були подаровані 2 цінні фауністичні колекції (здебільшого, чучела). Надійшли також документи, листи, фотографії та особисті речі Марії Костянтинівни Заньковецької (13 одиниць) для театрального куточка, влаштованого в експозиції Ніжинського окружного музею в січні 1927 р. за ініціативою громадського діяча, музиканта, особистого друга актриси Ф. Проценка. Тоді ж І. Спаський запропонував подавати відвідувачам музею підписні листи, щоб зібрати кошти на придбання портрету М. Заньковецької (його саме в той час писала київська художниця Левицька). Вже через рік кількість експонатів театрального куточка налічувала 966 одиниць зберігання. Одним із джерел нових надходжень були торгові заклади. В період непу там можна було придбати речі музейного значення з розорених дворянських маєтків. Зберігся документ – клопотання директора музею І. Спаського до повітового відділу народної освіти, де мовиться про так: «...в магазині центральної робочої операції продається годинник англійської роботи 18 ст., якій належав ніжинському купцеві Чернову. Прохання придбати їх для музею».

Одним із головних напрямів роботи музею було вирішення практичних питань збереження історико-культурної спадщини. Важливим завданням у цьому плані було проведення опису й облік націоналізованого церковного майна. В 1929 р. керівник Ніжинського окружного музею разом із членами інститутського краєзнавчого гуртка, серед яких були С. Лигун, М. Майзенберг й інші, обстежували дзвони 13 церков міста і скопіювали написи з дзвонів, відлитих в Ніжині в 1791, 1800 та 1830 роках. Коли в 1930 р. почалося масове зняття дзвонів для подальшої пере-

плавки, кожен із раніше обстежених був описаний як такий, що має велике художнє значення і відображає характерні риси українського ливарного мистецтва. Скільки вагомих аргументів, професійних знань треба було мати, щоб переконати чиновників від культури не здійснювати рокових помилок! Успіх в цій роботі залежав від особистого авторитету музейного працівника, який відстоював долю того або іншого експоната. Тут внесок у справу збереження культурного надбання Івана Георгійовича Спаського беззаперечний.

За час керування І. Спаським Ніжинським окружним музеєм ця установа стає своєрідною науковою лабораторією. Сам Іван Георгійович збирає колекцію інструментів ніжинських золотарів – якраз цього часу він серйозно зацікавився вивченням витворами ніжинських золотарів – знаменитими дукачами; вивчає їх майстерність, цікавиться купецьким побутом дореволюційного Ніжина. Матеріали фондів музею вивчаються викладачами НІНО:

професором В. Резановим (стародруки), Т. Алексєєвим (рукописи), М. Куїсом і А. Єршовим (документи з історії революційного руху на Ніжинщині). Експонати Ніжинського окружного музею в якості об'єкта вивчення привертати увагу інших відомих учених. Так, наприкінці 1920-х років В. Лєсочевський, натоді в якості наукового співробітника відділу староруського мистецтва Російського музею (м. Ленінград), вивчав рукописи з фондів музею в Ніжині. Старша сестра І. Спаського – Євгенія Юріївна, визначний український етнолог і мистецтвознавець – в якості наукового співробітника кустарного відділу Київського сільсько-господарського (етнографічного) музею досліджувала історію одного вельми цікавого експонату музею – вишитого зеленого покривала, яке за легендою належало одному із засновників Гімназії вищих наук у Ніжині князеві О. Безбородьку. Згадуваний лєнінградський професор М. Сичов вивчав картини з колекції музею – колишне приватне зібрання небожа засновників ніжинського вищого навчального закладу – графа О.

Кушельова-Безбородька. Історія ніжинської міської печатки зацікавила академіка Всеукраїнської академії наук К. Харламповича, який того часу змушений був проживати в Ніжині після повернення з заслання в Казахстані.

Згідно звіту за 1928 р. в Ніжинському окружному музеї функціонувало 8 відділів: історико-етнографічний, історико-революційний, відділ природи, відділ нумізматики, Гоголівський відділ, картинна галерея, театральний куточок і бібліотека. Музей був відкритий для відвідування 140–150 днів на рік, кількість його відвідувачів постійно збільшувалася. Так, у 1927 р. музей відвідало 3300 чоловік, у 1928 р. – 4021, а в 1929 р. – 4585 чоловік. Про помітну роботу музею в Ніжині свідчить і такий факт, що наприкінці 1928 р. республіканський журнал «Глобус» друкує на своїх сторінках статтю про Ніжинський окружний музей.

Усе це було наслідком відповідального ставлення до дорученої справи, гарних організаторських здібностей єдиного штатного наукового співробітника з мізерним окладом у 39 крб. – Івана Георгійовича Спаського. Його праця й старанність перетворили провінційний музей на справжній культурно-просвітницький центр. Ось декілька записів тих років з книги відгуків. В наш час вони виглядають дещо наївними, але їх щирість поза всяким сумнівом.

«Відвідавши музей, я побачив багато історичного і для мене наукового».

«Бажав би цьому музею років без числа, оскільки це царство небесне».

У 1930 р. Іван Георгійович покидає Ніжин і переїжджає на роботу до столичного Харкова, проте, не зраджує музейництво – тут він працював науковим співробітником Харківського археологічного музею, а ще за 2 роки переїздить до Ленінграду, де стає співробітником відділу нумізматики Державного Ермітажу, котрому присвятив своє подальше життя, аж до відходу у вічність в 1990 р.

У 1934 р. Ніжинський окружний музей було закрито, експонати частково були розпорознені по музеях України, частково передаються до спецхранів та для продажу на закордонних аукціонах. Деякі з ніжинських музейних предметів уже в повоєнний час виявлені в різних музеях Радянського Союзу. Зокрема, один із двох срібників князя Володимира Святославовича з інститутської нумізматичної колекції, який у повоєнний час потрапив з московських спецхранів до фондів Державного Ермітажу – де його і «упізнав» І. Спаський.

Коли в 1967 р. в Ніжині був створений краєзнавчий музей, Іван Георгійович Спаський стає його щирим другом, радником і консультантом. Вже півтора роки Ніжинський краєзнавчий музей носить ім'я видатного вченого-нумізмата, мистецтвознавця й музейника – 15 грудня 2009 р. сесія Ніжинської міської ради ухвалила рішення про присвоєння імені Івана Спаського міському музею. І його колектив намагається бути гідним такої честі.

НАТАЛІЯ
ТИРАзавідувач
художнього відділу
НКМ імені
Івана Спаського

У час відродження української культури важливого значення набуває висвітлення національного образотворчого мистецтва і матеріалів про творчий внесок у розвиток загальнонаціональної культури митців – земляків-ніжинців.

З метою популяризації їхньої творчості й естетичного виховання підрастаючого покоління у структурі Ніжинського краєзнавчого музею був утворений і 14 вересня 1991 р. гостинно відкрив свої двері для відвідувачів художній відділ, основним завданням якого є створення умов для набуття відвідувачами нових естетичних переживань. На відміну від інших відділів музею, скажімо, історичного чи природничого, де одним із основних завдань є передання фактологічної інформації, науково-достовірних історичних чи природничих знань, у художньому огляді експозиції є процесом художнього сприйняття й принципово не зводиться лише до засвоєння знань про витвори мистецтва. Така модель музейної комунікації передбачає розуміння самоцінності художнього експонату.

Експозиція художнього відділу Ніжинського краєзнавчого музею імені Івана Спаського розгортається в 3-х залах.

Класична школа реалістичного живопису представлена в першому експозиційному залі творчістю М. Ге – російського живописця, котрий упродовж 18 останніх років життя (1876–1894 роки) проживав на Чернігівщині (хутір Іванівський Ніжинського повіту, нині – Бахмацького району), створивши тут чимало картин, які стали широко відомими («Голгофа», «Розп'яття», «Що є істина?», «Автопортрет» й інші).

Українську школу живопису радянського періоду в указаному експозиційному залі представляє творчість члена Спілки художників України, Народного художника УРСР та СРСР, випускника Ленінградської Академії

ОБІЇ АІ ²Е А²АА²Е І ОЅАР

мистецтв, представника пленерного живопису С. Шишка.

До цього ж періоду розвитку українського мистецтва належить і представлений у експозиції відділу творчий доробок ніжинського художника П. Орла, члена Спілки художників України, випускника Кишинівського художнього училища, відомого майстра живопису, графіки, скульптури та мистецтва мозаїки, а також М. Стратілата, члена Спілки художників України, випускника Київського поліграфічного інституту ім. І. Федорова; відомого як в Україні, так і за її межами графіка книги.

Українське радянське мистецтво за кордоном представлено в першому залі художнього відділу Ніжинського краєзнавчого музею імені Івана Спаського роботами ніжинського художника, представника української діаспори в Канаді В. Доброліжа, випускника Київського художнього інституту, основна частина творчої спадщини якого – пейзажний живопис, зберігається нині в м. Едмонтон (Канада); там-таки, в Канаді знаходяться й розписані В. Доброліжом кілька православних храмів.

Сучасний напрямок в образотворчому мистецтві з експонатів першого експозиційного залу представ-

тті Ніжина кінця XIX – початку XX ст. Видатній землячці й актриси зі світовим ім'ям присвячена експозиція, розміщена в другому залі відділу (відкрита для відвідувачів 4 серпня 2004 р. до 150-річчя від дня її народження).

Третій експозиційний зал художнього відділу присвячений творчості видатного земляка-ніжинця О. Якимченка. За висловами професора А. Сидорова, це був реаліст, який володів орнаментальним даром і відчуттям свого технічного прийому. Його ім'я стоїть поряд із іменами членів творчого об'єднання «Світ мистецтв» О. Бенуа, М. Добужинського, Л. Бакста, Є. Лансере... Творчість О. Якимченка – зразок розвитку імпресіоністської школи живопису в українському мистецтві.

Остання виставка робіт художника відбулася в Москві у 1986 р. До останнього часу твори О. Якимченка зберігалися там-таки в Москві, у сім'ї його доньки Людмили Олександрівни, а також у приватних колекціях і в Московському державному архіві літератури та мистецтва. Відтепер – також і у Ніжині.

Ще один зал відділу – виставковий. Його експозиційна площа використовується для облаштування тимчасових виставок живопису та графіки, народного одягу й писанкарства, виробів декоративно-прикладного мистецтва тощо. Протягом майже 20 років діяльності художнього відділу у виставковому залі презентувалися близько півтори сотні виставок, серед яких колекції з Київського національного художнього музею, Чернігівського обласного художнього музею, роботи сучасних митців – незалежно від віку, рівню (чи навіть наявності) художньої освіти. Головним критерієм організації виставок є талант автора, самобутній характер його творчості. Серед найкращих виставок, які експонувалися впродовж існування художнього відділу ніжинського музею – виставки макетів українських церков «Соборна Україна» М. Козачевського (м. Біла Церква), мініатюрної різьбленої ікони А. Покотюка (м. Сокаль), пастелі Т. Федоренко (м. Чернігів), витинанок Я. Шекери (м. Київ), вишиваних ікон А. Ляшенко (м. Чернігів) і О. Чушко (с. Безуглівка Ніжинського району), фоторобіт члена Спілки фотохудожників України І. Волосянкіна (м. Ніжин), народної вишивки Заслуженої майстрині народної творчості Р. Саврасової та її учнів – студентів Ніжинського училища культури та мистецтв ім. М. Заньковецької й багатьох інших, не менш цікавих, які засвідчують велику кількість талановитих, обдарованих людей Чернігівського краю, Ніжинщини зокрема.

Загалом, художній відділ Ніжинського краєзнавчого музею імені Івана Спаського є одним із осередків культури м. Ніжина, місцем, де місцеві митці можуть ознайомити всіх бажаючих, насамперед поціновувачів мистецтва, з власним творчим доробком; з іншого боку – діяльність відділу є одним із засобів підняття ролі культури та мистецтва на вищій рівень.

лений творчістю С. Рибачка, члена Спілки художників України, випускника Київського художнього інституту, представника фантастичного експресіонізму, а також Ю. Галича, члена Спілки художників України, випускника Харківського художньо-промислового інституту, відомого в Україні художника-імпресіоніста.

Законодавцем нової артистичної театральної гри стала знаменита землячка М. Заньковецька, визначна українська актриса, яка першою була удостоєна звання Народної артистки України (1922 р.). Її творчий метод перетворення сцени, манера гри нині активно вивчається театральними закладами країни. З ім'ям М. Заньковецької пов'язаний підйом у культурно-мистецькому, насамперед театральному, жи-

Ольга
ПОНОМАР

завідувач відділу
«Поштова станція»
НКМ імені
Івана Спаського

Експозиція музею – це візитівка кожного населеного пункту. І від того як вона оформлена, яку несе інформацію (крім загальноісторичної) про свій край, його минуле й сучасне життя, залежить сприйняття пересічним громадянином культурної спадщини.

Відділ Ніжинського краєзнавчого музею «Поштова станція» відкритий порівняно недавно – 16 вересня 1993 р. у дні святкування 1000-літнього ювілею міста Ніжина. Проте, створенню відділу передувала багаторічна робота музейників.

Будинок колишньої Ніжинської поштової станції, де нині міститься відділ (вул. Поштова, 5) використовувався напередодні влаштування в ньому музею як магазин медтехніки і був на балансі Чернігівського аптекоуправління; тривалий час не використовувався за призначенням, у наслідок чого перебував у аварійному стані. За клопотанням директора музею В.С. Шоходька та рішенням виконкому Чернігівської обласної ради (№ 363 від 10.06.1970 р.) на фасаді будинку була встановлена меморіальна дошка роботи скульптора Семена Кантура, присвячена художнику-баталісту, академіку живопису М.С. Самокишу, який народився й жив у цьому будинку. В 1985 р. будинок передано на баланс відділу культури міськвиконкому для створення музею Самокиша.

З 1980 р. над дослідженням історії Ніжинської поштової станції працював Ю.С. Москаленко. Протягом 1981–1985 років він опублікував низку наукових статей про поштову станцію та видатних діячів культури, які тут зупинялися, проїжджаючи через Ніжин. Основною метою його досліджень було збудження громадської думки щодо створення в Ніжині музею Миколи Самокиша та картинної галереї. В цей час через Спілку художників України замовляються копії картин М. Самокиша «Табун рисистих маток на водопої» і «Перехід Червоної Армії через Сиваш», які були виконані професійними художниками. Але завершити розпочату роботу Ю.С. Моска-

С 2ЇОІ Д2- ЇОАІ ДАІ І В А2АА2ЕО “І І ØОІ АА ЇОАІ Ö2В”

ленко не встиг – у жовтні 1986 р. він пішов із життя.

З 1987 р. до дослідження матеріалів з історії Ніжинської поштової станції та створення експозиції майбутнього музею долучилася автор цих рядків. Працюючи з джерелами в архівах м. Києва та м. Санкт-Петербургу впродовж 1987–1988 років були виявлені архівні матеріали, що стосувалися Ніжинської поштової станції починаючи з 1787 р. Тому постало питання щодо зміни профілю майбутнього музею, де можливим було б показати не лише матеріали, присвячені Ми-

колу Самокишу, а й до історії пошти України. Протягом 1988–1989 років автор цієї статті працювала над створенням Тематико-експозиційного плану майбутнього музею. З боку керівництва Ніжинського краєзнавчого музею, зокрема, директора (в 1986–1991 роках) А.К. Єсіна, така робота знайшла палку й усебічну підтримку.

Загалом, було зібрано багато цікавих експонатів для майбутньої експозиції: дзеркало XIX ст., gobелен, меблі, посуд, побутові речі. Основу експозиції становлять речі дорожнього побуту, передані О.М. Лазаренком (його колекція склала основу фондів сучасного відділу музею), а також цілісна колекція поштових марок Росії і України XIX–XX ст., придбана у В.Ю. Назарова.

У 1990–1991 роках Тематико-експозиційний проект, наукова концепція і художній проект експозиції відділу «Поштова станція» був затверджений науково-методичною радою Чернігівського історичного музею та Міністерством культури України. Автором художнього проекту експозиції став київський художник, член Спілки художників України С.Д. Брик. Над безпосереднім виготовленням обладнання й вітрин працювали ніжинські майстри Б.В. Rogozkin і Ю.М.

Ахтирський, художником-оформлювачем експозиції був В.О. Ісаєнко.

У 1992–1993 роках над створенням експозиції відділу «Поштова станція» працювали, крім автора цих рядків, головний зберігач фондів Ніжинського краєзнавчого музею Л.М. Руденко, науковий співробітник музею М.М. Майборода. Реставрацію меблів для експозиції виконав художник Ю.М. Галай. Велику допомогу надавали відомі художники С.Ф. Шишко та В.Ф. Яценко.

З розумінням до створення й облаштування нового відділу краєзнавчого музею поставилася міська влада Ніжина – насамперед фінансово, виділивши кошти на ремонт, виготовлення експозиції, наукові відрядження тощо.

Під час розробки концепції відділу «Поштова станція» був використаний ландшафтний метод оформлення експозиції. Найперше через те, що розміщено відділ у

приміщенні Поштової контори XVIII ст., який зберігся майже повністю. Комплекс будівель знаходиться в історичній зоні Ніжина, мав увійти до складу історико-культурного заповідника «Древній Ніжин», утворення якого планувалося ще на початку 1990-х років. За задумом експозиції відділу «Поштова станція» мала створюватися у відвідувача уяву «повер-

нення у XIX ст.» й найбільш повно показати соціально-економічний розвиток Ніжина цього часу.

Сучасна експозиція відділу «Поштова станція» присвячена історії розвитку кінної пошти України від часу існування Старокиївської держави і до кінця XIX ст. В музейних вітринах представлені оригінальні колекції дорожнього побуту: поштові приладдя, чорнильні прибори XIX–XX ст., піддужні дзвоники, підсвічники, колекції поштових марок Росії та України, матеріали про функціонування Ніжинської поштової контори, умови роботи її працівників; представлений відтворений макет первісного вигляду комплексу будівель пошти в Ніжині. За архівними джерелами в окремому залі відтворено інтер'єр кімнати станційного наглядача з робочим місцем і місцями для відпочинку подорожуючих. Також експозиції представлені різноманітні матеріали про життя і творчість художника М.С. Самокиша та його учнів.

**ОЛЕКСІЙ
ФАТЮК**

завідувач відділу
«Природа Приостер'я»
НKM імені
Івана Спаського

Днем народження відділу «Природа Простер'я» Ніжинського краєзнавчого музею слід вважати 17 травня 1976 р., коли завдяки роботі колективу новоствореного Державного краєзнавчого музею було закінчено створення експозиції другого – після історичного – відділу, яка розмістилася у двох залах у цокольному поверсі музею в Ніжині на вул. Батюка, 14.

У різні роки у відділі працювали С. Гладкевич (відомий український учений-натураліст), С. Пасічник (кандидат біологічних наук, доцент Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя та Національного університету «Києво-Могилянська Академія»), Г. Лисенко (кандидат біологічних наук, доцент, заступник декана природничого факультету Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя) й інші.

Упродовж 35 років свого існування відділ пройшов 2 етапи розвитку: до 90-х років минулого століття експозиція мала статичний виставковий характер, діяльність співробітників відділу була орієнтована на накопичення матеріалу про природу Приостерського краю, розвиток сільського господарства, розвиток тогочасних методів господарювання тощо.

З початку 1990-х років у відділі сталися суттєві зміни. Був узятий курс на збільшення відвідуваності екскурсантами, завдяки чому – крім основної експозиції двох залів – був створений «Зоокуточок», у якому утримувалися невеликі тварини – представники як місцевої, так і екзотичної фауни. Ця новація дозволила суттєво збільшити відвідування за рахунок дітей, особливо молодшого шкільного віку, – тим більше, що експозиція «Зоокуточку» постійно змінювалася. Збільшення штату наукових співробітників відділу дало можливість переорієнтувати загальну наукову тематику відділу в бік вивчення екології краю, її сучасного стану та взаємвпливу біогеографічних організмів і людського суспільства.

ЧІ АЕІ І ОАЊУ: І ДЄДІ АА І ДІ НОАД'В

Експозиції експозицією відділу «Природа Простер'я» нині починаються з першого залу, де відвідувачі дізнаються про загальну фізико-географічну характеристику краю, тектонічну й геологічну будову території Ніжинщини. Геохронологічна таблиця, яка розповідає про розвиток життя на Землі проілюстрована палеонтологічними знахідками скам'янілих залишків представників фауни мезозою. Особливу увагу викликають кістки велетенських тварин четвертинного періоду, знайдених на території м. Ніжина впродовж різних років. Варто зауважити, що працівники відділу брали безпосередню участь у розкопках знайденого в північній частині сучасного Ніжина в 1995 р. кістяка мамонта, зуб, ребро й декілька кісток якого зараз експонуються разом із рогом велетенського оленя (сучасника розкопаного кістяка мамонта) та черепом первісного бика – давно вимерлих тварин, мешканців Приостерського краю.

Подальша експозиція присвячена кліматичним умовам і фенологічним характеристикам Простер'я. Декілька професійно створених діорам дають можливість відвідувачу відчувати себе у весняному й осінньому лісі біля озера. Звертає на увагу відвідувачів також різноманітність чучел птахів у вітринах, що не дивно, враховуючи, що Чернігівщина є справжнім пташиним царством, у якому їх мешкає близько 280 видів.

Другий зал експозиції відділу «Природа Приостер'я» вражає чучелами великих тварин місцевих лісів. Особливо люблять відвідувати цей зал учні шкіл і студенти. Дві нові вітрини, присвячені сучасній екологічній ситуації Чернігівщини та червоно книжним видам

рослин і тварин Простер'я, вирізняються завдяки сучасному оформленню, яке відразу привертає увагу екскурсантів.

Закінчується екскурсія в нещодавно відремонтованому «Зоокуточку», де можна побачити дрібних гризунів – мешканців Приостерських ландшафтів.

Загалом, можна зазначити, що основна експозиція відділу за 35 років його існування не зазнала суттєвих змін. Від її облаштування й до сьогодні вона є актуальною, викликає жваву цікавість у відвідувачів, насамперед, дітей. Завдання, які ставить перед собою колектив відділу – сприяння поширенню знань про природу Приостер'я, екологічній освіті, подолання екологічної безграмотності з метою оптимізації взаємовідносин природи та суспільства – успішно здійснюються завдяки професійній і чітко спланованій роботі.

Щороку відділ «Природа Простер'я» Ніжинського краєзнавчого музею імені Миколи Гоголя відвідують понад 2 тис. відвідувачів, більшість з котрих – діти дошкільного, молодшого та середнього шкільного віку. Кожен із них споглядаючи експозицію відділу, слухаючи кваліфіковану розповідь екскурсовода, відкриває для себе щось нове в уявленні про навколишній світ, природу рідного краю, що дозволяє краще й повніше усвідомити його різноманіття і місце людини в ньому.

Науково-популярна газета «Ніжинські старожитності»

Засновники: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, Ніжинський краєзнавчий музей ім. Спаського І.Г. Ніжинської міської ради Чернігівської області
Свідцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації: серія № від .2011 р.

Адреса редакції: вул. Батюка, 6, м. Ніжин Чернігівської обл., 16600, Україна
E-mail: nizhynski_starozhytnosti@ukr.net
тел. +380-68-3535957 (редактор), +380-4631-22248 (відповідальний секретар)
Комп'ютерний набір і верстка – Ганна Бичковська
Обсяг – 1,0 друк. арк.

Газета надрукована у ТПК «Орхідея» ФОП Лук'яненко В.В., м. Ніжин, вул. Леніна, 13а
тел. +380(4631)51505, e-mail: holdingvv@gmail.com
Свідцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції: серія ДК № 3020 від 02.11.2007 р.

Підписано до друку .2011 р. Наклад 250 примірників. Замовлення №

Редакція не завжди поділяє точку зору автора (авторів)
За точність викладених фактів і цитувань несуть відповідальність автор (автори)

Редакційна колегія

Сергій Зозуля (редактор)
Геннадій Назаренко
Олена Титова
Олександр Самойленко
Олександр Морозов
Геннадій Дудченко
Наталія Дмитренко
(відповідальний секретар)

Розповсюджується безкоштовно

Запрошуємо до творчої співпраці
як краєзнавців-аматорів,
так і професійних дослідників